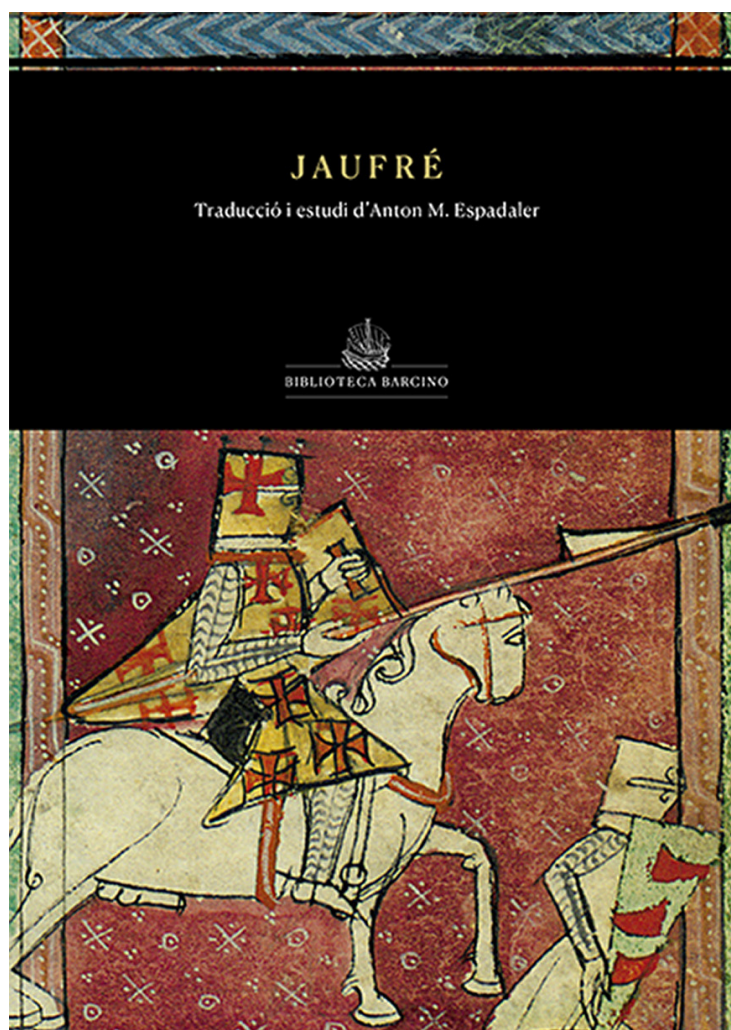

Anònim, *Jaufré*, ed. Anton M. Espadaler,
Barcelona, Barcino, 2021, 788 pàgs.

Xavier Renedo
(Universitat de Girona)

En el segle XIII dos poetes catalans van escriure, en occità, el *Jaufré*, un relat cavalleresc en versos octosíl·labs ariats. Han passat vuit segles i d'aleshores ençà el *Jaufré* ha corregut molt de món, molt més del que els seus autors, i els seus primers lectors, podien imaginar-se. No va trigar massa a ser traduït al francès i, després, va passar del francès al castellà. Per aquesta via el *Jaufré*, sota el títol de *La crónica de los nobles caballeros Tablante de Ricamonte y Jofre, hijo del conde Donasón*, es va acabar convertint en un llibre de cavalleries a la page reimprès ni més ni menys que quaranta-quatre cops entre els segles XVI i XIX. (I, a més, molt llegit i divulgat a les Índies). Una novel·la de cavalleries amb aquest impacte editorial va acabar formant part, com no podia ser d'una altra manera, de la llibreria del *Quixot*. Per si això fos poc, del castellà va passar fins i tot a la llengua tagal, a les Filipines, en una traducció en versos alexandrins del segle XIX.

Tot i el seu origen català, vinculat a la cort del rei En Jaume, i la seva notable fortuna editorial, el *Jaufré* no s'havia traduït mai a la nostra llengua fins que l'editorial Barcino i Anton M. Espadaler van prendre la feliç decisió de tapar aquesta llacuna amb una edició bilingüe, que permet alternar l'agilitat del vers occità amb el «bell catalanesc» del seu traductor.

La trama de la novel·la gira al voltant de les mil i una aventures que viu Jaufré, «lo fil Dozon» (el fill de Doó), en la seva persecució de Taulat de Rogimont, el doctor No de la novel·la. Taulat és un cavaller malvat que, al principi del relat, mata a sang freda i de forma del tot arbitrària un cavaller a la cort del rei Artur en la gran festa cavalleresca de Pentecosta. I, per acabar-ho d'adobar, promet de forma solemne de fer el mateix cada any per deshonrar el rei Artur. El jove Jaufré, que presencia el crim quan tot just acaba d'arribar com a escuder a la cort, en surt convertit en cavaller amb la missió de trobar i castigar el responsable d'un crim i una ofensa tan greus. Abans no arriba a trobar-lo i a enfrontar-s'hi, es topa amb un munt d'aventures i amb una extensa col·lecció de personatges singulars: més cavallers malvats, leprosos raptors i assassins d'infants, soldats que salten com cabirols, donzelles afligides, gegants, bruixes, fades i la bella Brunissenda, al principi enemiga seva i al final la seva estimada. El relat comença a la cort del rei Artur, a Carduel, en un marc més o menys realista, però al remat, després de la trobada amb bruixes i gegants, transita també per territoris fantàstics i exòtics com els de la fada senyora de Gibel i del castell de Gibraltar.

Els autors de la novel·la —qui la va començar devia morir abans de poder acabar-la— coneixien molt bé la literatura francesa i van tenir molt present en tot moment el llarg cicle de relats de la Taula Rodona, sobretot els de Chrétien de Troyes. En diversos moments, per exemple, de la bella declaració d'amor entre Jaufré i Brunissenda ressonen ecos del *Cligès* de Chrétien —Gabriel Ferrater no va ser, doncs, el primer poeta català a imitar-lo. L'estructura, els personatges i els diversos episodis del *Jaufré* segueixen la pauta marcada per les novel·les artúriques franceses, però, com molt bé assenyala A. M. Espadaler, passant-ho tot pel filtre de l'humor i de la paròdia, amb un «spiritello giocoso», com va dir fa anys G. G. Ferrero, o com si Quentin Tarantino hagués escrit, en vers, el guió d'una adaptació cinematogràfica.

És una delícia, per posar un altre exemple, l'episodi en què Jaufré, fatigat després d'haver passat unes quantes nits en blanc, es refugia en el jardí del castell de Montbrú, propietat de la bella Brunissenda, per reposar i dormir. Sense adonar-se'n, Jaufré n'espanta els ocells i provoca la ira de la senyora del castell, que mana que en detinguin el responsable. En una successió d'escenes que gairebé semblen d'una òpera bufa Jaufré intenta dormir, mentre els cavallers que li envia Brunissenda per detenir-lo no paren de despertar-lo —i ell d'estomacar-los. Jaufré, encara amb els ulls mig clucs, no s'adona mai que els diversos cavallers que l'ataquen cada cop són diferents.

En el seu famós elogi del *Tirant lo Blanc* Cervantes va celebrar el fet que a la novel·la de Joanot Martorell «comen los caballeros, y duermen y mueren en sus camas». En el *Jaufré* no només els

cavallers, sinó també alguns altres personatges, també dormen, o almenys ho intenten, i fins i tot, com també passa en el *Tirant*, són capaços de fer una becaina, de tan cansats com estan, damunt del cavall. També passen nits en blanc consumits per la passió d'amor, i mengem en abundància tant en grans banquetes cortesans com convidats per bovers amables i amb un rebost ben assortit.

La presentació de l'obra d'A. M. Espadaler i de l'editorial Barcino ofereix la possibilitat de llegir en una edició bifront, com en diuen en italià, tant el text original occità com la traducció catalana acarada. Paga la pena, encara que no se sigui filòleg, fer un cop d'ull de quan en quan a l'alada lleugeresa dels octosíl·labs del *Jaufré*. La traducció d'A. M. Espadaler, basada en un coneixement a fons de la llengua occitana i de la literatura romànica medieval, és magnífica, com la que ens va regalar fa uns anys de *Flamenca* (2015), l'altra gran novel·la occitana. (L'autor d'aquesta ressenya, gironí amb arrels garrotxines, celebra, dit sigui de passada, que un escriptor barceloní com A. M. Espadaler, encara que també empordanès d'adopció, faci servir una paraula tan gironina com 'fressa' quan Jaufré, a l'inici de la seva persecució de Taulat de Rogimont, sent de sobte «una gran fressa de ferro, acer i fusta»).

Acompanya l'edició un prefaci molt breu —amb prou feines 9 pàgines—, un postfaci més llarg, més erudit i documentat, i un aparat de notes en què s'expliquen, o es comenten amb solvència els passatges més complicats de la novel·la, o els paral·lels d'alguns versos o d'algunes escenes amb altres obres literàries medievals. A. M. Espadaler coneix molt bé tota la bibliografia generada al voltant del *Jaufré*, de manera que tant l'estudi com l'anotació són molt completes. Són totalment convincents els paral·lelismes entre l'animal amb què s'enfronta el rei Artús al principi de la novel·la (versos 228-236) i el ren, un animal que els autors de la novel·la només devien conèixer d'oïdes i de vista, però en aquest cas només a través de les seves lectures.

Com a eiximenista només vull afegir que el proverbi del vers 1054 («tals menassa c'a paor») era ben viu en català medieval, com podem veure en el capítol 272 del *Llibre de les dones* d'Eiximenis: «menaçar és paraula erguylosa, axí desplaent a Déu que sovín Él vol que aquell qui menaça sia abans ferit e esvahit, e pigor, que aquell qui calla e li tol lo cor de fer ço que diu. Per tal dix l'eximpli que tal menaça que ha pahor» (ed. de F. Naccarato, Barcelona, Curial, 1981, p. 397). I, com a lector apassionat del *Llibre dels feits*, no puc estar-me d'assenyalar que el superlatiu aplicat a l'atac de Taulat de Rogimont «pejers qe leons ni laupart» (vers 6041) té un paral·lel en unes paraules que el rei En Jaume adreça, enmig de la batalla de Portopí, a Pero Pomar i Rui Ximenis de Luèsia, que volen impedir que el rei s'acosti als sarraïns: «No us cal, que no só leó ne leopart» (ed. de J. Bruguera, Barcelona, Barcino, 1991, p. 77).

La disposició tipogràfica de l'edició permet que cada lector, en la mesura dels seus interessos, o de les seves necessitats, s'ho llegeixi tot o es centri en la traducció catalana. (La meva recomanació, com a filòleg, és que no es perdi mai de vista el text original).

En el capítol xvi de *Don Quijote* Cervantes elogia l'autor del *Jaufré*: «¡Bien haya mil veces el autor de *Tablante de Ricamonte!*!». Tot i que en realitat la novel·la no va tenir un autor, sinó dos, el mateix elogi es podria fer de la traducció d'A. M. Espadaler, que no val per dos, sinó per tres, i de la iniciativa de l'editorial Barcino. Per no repetir les paraules de Cervantes, ho diré en tagal, tot i que no amb versos alexandrins, amb l'ajut d'un traductor automàtic que espero que no em falli: «Isang libong beses na magandang kapalaran para sa tagasalin ng Catalan ng *Jaufré!*».